

Hans Morgenthau: Politics Among Nations: primjena petog i šestog načela na odnose država u današnjem svijetu

Koletić, David

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:216905>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-07**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Prijediplomski studij politologije

Završni rad

ZAVRŠNI RAD

HANS MORGENTHAU: POLITICS AMONG NATIONS:
PRIMJENA PETOG I ŠESTOG NAČELA NA ODNOS
DRŽAVA U DANAŠNJEM SVIJETU

Student: David Koletić

Mentor: izv. prof. dr. sc. Petar Popović

Zagreb, 2024

Sadržaj

UVOD.....	1
BIOGRAFSKA SKICA.....	1
ŠEST NAČELA POLITIČKOG REALIZMA.....	2
Prvo načelo.....	4
Drugo načelo.....	4
Treće načelo.....	5
Četvrto načelo.....	6
Peto načelo.....	7
Šesto načelo.....	9
MORGENTHAU I NJEGOV KONCEPT POLITIČKOGA.....	11
PROPAST AUTONOMIJE POLITIČKOG.....	16
Rusko-ukrajinski rat.....	18
COVID-19 kriza.....	20
ZAKLJUČAK.....	21
LITERATURA:.....	23

UVOD

U današnjoj krajnje dinamičnoj međunarodnoj sceni gotovo je nemoguće ostati u toku sa svim zbivanjima. U šumu informacija i događaja, čini se da postoji potreba za sistematiziranim pristupom interpretaciji međunarodnih odnosa. To može, između ostalih, pružiti jedna od velikih škola međunarodnih odnosa - politički realizam. Politički realizam kao jedinstveni koncept ne postoji, već se razlikuje od autora do autora. Središte ovog rada bit će politički realizam Hansa Morgenthaua, često primjenjivan i nerijetko krivo interpretiran. Namjera je predstaviti šest načela političkog realizma Morgenthaua, a potom njegovo viđenje političkoga kako bi se dodatno pokazalo zašto je Morgenthau nezaobilazan i danas. U tom smjeru, na dvjema najvećim recentnim krizama, COVID-19 krizi i rusko-ukrajinskom ratu bit će prikazano zašto je Morgenthauov rad bitan i u suvremenim međunarodnim odnosima. Pri pisanju ovog rada analizirati će se Morgenthauov originalni rad te sekundarni radovi koji se bave interpretacijom istog ili možebitnim sličnim temama. U prvom poglavlju ukratko će biti predstavljena biografija Hansa Morgenthaua, a zatim u glavnom dijelu rada njegovih šest načela političkog realizma. Nadalje, objasnit će se Morgenthauovo shvaćanje političkoga te značaj istoga danas koji će potom biti prikazan na spomenutoj *korona* krizi i ukrajinskoj krizi.

BIOGRAFSKA SKICA

Hans Morgenthau, njemački Židov, rođen je 17. veljače 1904. godine u gradu Coburgu u današnjoj Njemačkoj. Studirao je pravo na sveučilištima u Berlinu, Frankfurtu i Münchenu. Poslijediplomski studij proveo je u Genevi na Institutu za Međunarodne znanosti. Po Hitlerovom dolasku na vlast prisiljen je preseliti u Sjedinjene Američke Države, iako ni prije toga neko vrijeme nije radio ni živio u Weimarskoj Republici¹. Naturalizirani građanin SAD-a postaje 1943. godine, pa je smatran američkim znanstvenikom njemačkog podrijetla. Iako je školovani odvjetnik, Morgenthau je zapamćen kao jedan od najvećih politologa 20. stoljeća te kao jedan od najvećih i najutjecajnijih predstavnika političkog realizma u međunarodnim odnosima. U tom smjeru, jedna je od najbitnijih figura u teoriji međunarodnih odnosa prošloga stoljeća. Posebno je zapamćen po svojoj teoriji

¹ Morgenthauova biografija i intelektualni portret može se pronaći u djelu „*Hans J. Morgenthau: An Intellectual Biography*“ Christopa Freia

uloge moći u međunarodnim odnosima. Hans Morgenthau preminuo je 19. srpnja 1980. godine u New Yorku.

Kao teoretičar međunarodnih odnosa bio je izuzetno plodonosan autor. Nabranje svih njegovih djela izlazi iz okvira ovog rada, a postoji opasnost i od izostavljanja nekog te time nehotičnog smanjivanja vrijednosti istog. Doduše, u ovom kratkom prikazu Morgenthauova života, svakako treba spomenuti neke njegove najbitnije doprinose znanosti. Neki od tih su knjige *Scientific Man vs. Power Politics* (1946.) i za ovaj rad posebno bitna *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* (1948.). *Politics Among Nations* je gotovo udžbenik Morgenthauova političkog realizma, a koji kasnije postaje priručnik za učenike teorije političkog realizma. Kako su temelj ovog rada Morgenthauovih šest načela političkog realizma, neophodno je napomenuti kako su upravo ta načela dodana tek u drugom izdanju *Politics Among Nations*. Također, treba napomenuti kako se površnim poznavanjem Morgenthauova opusa njegovih šest načela mogu shvatiti u (pre)doslovnom smislu i odvesti pojedinca u zabludu.

ŠEST NAČELA POLITIČKOG REALIZMA

Spomenuto je u prethodnom dijelu rada da Morgenthau šest načela političkog realizma ne donosi u prvom izdanju *Politics Among Nations*, nego tek u drugom. Prije prelaska na samih šest načela valjalo bi objasniti Morgenthauovu motivaciju pri formuliranju istih. Naime, često se događa da *Zapad* (koji kao takav dijeli zajedničke vrijednosti, interese i ideologiju – barem načelno), često upada u zamku nošenja žutih naočala liberalizma, odnosno interpretiranja svijeta svojstvenim metajezikom. Slično je i u Morgenthauovo doba. Pretjeranim oslanjanjem na znanost, liberali teže svijet razumjeti (i konstruirati) vođeni njima neosporivim i općeprihvatljivim vrijednostima – samoodređenjem nacija, kolektivnom sigurnošću, liberalnom demokracijom i vladavinom prava (Popović, 2017: 176). Liberalna društva *Zapada* trude se političku stvarnost pretvoriti u znanost čiji je zadatak otkriti univerzalna racionalna načela koja su nit vodilja svih politika u vremenu i prostoru. Morgenthau se protivi spomenutom znanstvenom pristupu analiziranju politike temeljenom na univerzalnoj racionalnosti. Istovremeno, on svejedno smatra da političari treba pristupiti racionalno. Morgenthauov se pojam racionalnosti, doduše, razlikuje. Smatra da je bavljenje politikom racionalno kada se uzima u obzir ljudska realnost. Nedopustivo je politiku definirati pomoću prethodno formuliranih metafizičkih načela. Da bi se političari pristupilo

racionalno, ne smije se zaobići utjecaj ljudske prirode i prevladavajućeg konteksta – tada je interpretacija politike racionalna, odnosno realistička (Popović, 2017: 176-177).

Morgenthau sa svojih šest načela političkog realizma postavlja matricu za istraživanje i interpretaciju međunarodnih odnosa i politike. Ovdje će biti razrađena ta načela. Budući da su od posebne važnosti za ovaj rad, peto i šesto načelo bit će razjašnjene detaljnije. Prije prelaska na Morgenthauovih šest načela, treba naglasiti ključan koncept za razumijevanje istih – političku moć. Morgenthau koncept moći tumači kao sposobnost čovjekove kontrole „misli, uma i djelovanja drugih ljudi“ (Popović, 2017: 176). Bitan odnos moći je onaj između onoga koji demonstrira moć i onoga nad kojim se demonstrira moć. Morgenthaua i njegovo viđenje moći kao ključne u ljudskom djelovanju može se povezati sa teorijom Friedricha Nietzschea. Nietzsche nagoviješta da je bog mrtav (*death of god*). Time ne želi zapravo reći da je doslovno nestao Bog u primjerice kršćanstvu. Smatra kako dolazi do gubitka univerzalnih vjerovanja i vrijednosti u svijetu. Propada metafizičko koje ljude vodi u njihovom djelovanju i svrsi. Život postaje besmislen, bez značenja i svrhe jer nakon smrti nema ničeg, nema neke velike istine i nastavka života onkraj ovog. Bitnim postaje arbitrarnost prestanka ljudskog života, mogući iznenadni kraj u svijetu gdje smo okruženi drugima kao prijateljima (Petersen, 1999: 91). Potom Nietzsche uvodi *Will to Power* – volja za moći. Donosi novi smisao i svrhu ljudskog djelovanja. To ne znači nužno da u ljudima postoji volja za moći, više da ljudi jesu volja za moći sami po sebi. Odnosno, volja za moći jednaka je volji za životom. Slično, Morgenthau izjednačava ljubav i moć kao borbu protiv usamljenosti u svijetu gdje je *Bog nestao* (Petersen, 1999: 96). Sam Morgenthau uviđa kako ljudsko djelovanje u biti nema smjer i svrhu, ljudski um postaje svjestan vlastite prolaznosti. Jasno je dakle, kako Morgenthauov koncept interesa definiranog kao moć nije nakupljanje moći same po sebi iz nemoralnih razloga, već manifestiranje volje za životom u svijetu bez vječnosti božanstva i usamljenosti te okvir za razumijevanje ljudskog djelovanja. Budući da je Max Weber imao velik utjecaj na Morgenthauov rad, vrijedi spomenuti kako je i sam Weber na tragu Nietzschea. On spominje pojavu razočaranja u spoznaji da ne postoje neke mistične moći i metafizičko objašnjenje svrhe života (Pichler, 1998: 188). Michael C. Williams piše kako je Morgenthauova autonomija političkog koja će biti prikazana dalje u radu, pod velikim utjecajem Weberove političke filozofije, koja prethodno i sama ima korijene u Nietzscheovoj filozofiji (Williams, 2005: 113).

Prvo načelo

Dakle, prvo od šest Morgenthauovih načela političkog realizma glasi – „Politički realizam vjeruje da politikom, kao i društvom općenito, upravljaju objektivni zakoni koji imaju svoje korijene u ljudskoj prirodi“ (Morgenthau, 1985: 4). *Objektivni zakoni koji imaju svoje korijene u ljudskoj prirodi* ovdje predstavljaju borbu za moć koja je općeljudsko univerzalno iskustvo, odnosno tumači kako je žudnja za moći dio temeljne ljudske prirode. Da je moć povezana sa ljudskom prirodom baš kao i ljubav, Morgenthau objašnjava u eseju *Ljubav i moć* (Morgenthau, 1962). Ti objektivni zakoni ljudske prirode, odnosno urođena težnja za moći, prenosi se i u političku sferu gdje moć postaje politička moć. Politički prostor tako postaje arena borbe za kontrolu, odnosno stjecanjem moći nad drugima. Morgenthau ovim načelom želi reći da iako se društvo mijenja kroz povijest prihvaćajući nove vokabulare (ideje), i dalje svjedočimo djelovanju temeljnih zakona ljudske prirode. U ovome slučaju to je univerzalno iskustvo težnje za moći. Morgenthau u tom smjeru spominje drevnu Kinu, staru Indiju i antičku Grčku (Morgenthau, 1985: 4). Ovdje se ne smije pogriješiti u shvaćanju ljudskih odnosa i međunarodne politike kao unaprijed određene i zapisane u kamenu (Popović, 2017: 178).

Drugo načelo

Sljedeće načelo Morgenthauova političkog realizma glasi: „Glavni putokaz koji političkom realizmu pomaže da se snađe kroz krajolik međunarodne politike je koncept interesa definiran u terminima moći“ (Morgenthau, 1985: 5). Ovim načelom nam Morgenthau pruža okvir za interpretaciju politike kao autonomne sfere, odvojene od svih drugih. Primjerice, ekonomija je razumljiva upravo iz razloga što ju shvaćamo putem interesa koji se u tom kontekstu definira bogatstvom (Morgenthau, 1985: 5). Naravno, koncept interesa ne odvaja sferu politike samo od ekonomije, nego i od sfere etike i religije, između ostalih. U tom smjeru, etiku razumijemo kao interes za ostvarenjem neke vrline, a religiju kao interes za duhovnim spasenjem. Morgenthau napominje da je bez takvog koncepta razumijevanja pojma politike nemoguće razlikovati ono političko od nepolitičkoga (Morgenthau, 1985: 5). Ovo načelo također pruža okvir za shvaćanje prošlih i anticipiranje budućih djelovanja državnika na političkoj sceni – unutarnoj ili vanjskoj (Morgenthau, 1985: 5). Osim toga, upravo definiranje interesa kao moći omogućava akteru (u ovom slučaju državniku) da djeluje racionalno u smjeru tog interesa, ali i promatraču da njegov rad interpretira kao racionalan, odnosno iracionalan.

Kako Morgenthau već i prva dva načela političkog realizma gradi oko koncepta moći, prije prelaska na ostala četiri načela, potrebno je razjasniti ulogu moći u njegovoj teoriji. U međunarodnim odnosima, nerijetko je krivo shvaćanje Morgenthaua i njegovo poimanje uloge moći. Najčešće se površnim poznavanjem Morgenthauova rada dolazi u zabludu vjerovanja kako je moć apsolutni hegemon u konstruiranju ljudskog, a samim time i državnog djelovanja. Učini li se ta pogreška, Morgenthauov državnik postaje svojevrsni tip *političke zvijeri*, kakvu možemo zamisliti u Hobbesovu prirodnu stanju, stanju rata svih protiv sviju. U realizaciji tako postavljenih uvjeta, međudržavni odnosi i stanje stvari poprima obilježja *makijavelizma*. Ovu zabludu spominje i Popović u svojem radu iz 2017. godine. Piše kako je recentnim obnovljenim interesom za istraživanjem Morgenthauova opusa pobijeno viđenje njega kao doktrinarnog zagovornika hegemonije moći u postupanju državnika (Popović, 2017: 172). Čak i sam Morgenthau spominje moral u razradi drugog načela političkog realizma, gotovo kao mjeru predostrožnosti kako bi spriječio upravo ovo monističko shvaćanje moći kao potpuno autonomnog pokretača ljudskog i državnog djelovanja. To prikazuje kada piše – „Politički realizam ne zahtijeva, niti odobrava, ravnodušnost prema političkim idealima i moralnim načelima“ (Morgenthau, 1985: 7). Jonathan Cristol napominje kako Morgenthau dalje u istoj knjizi podupire svoje stajalište o moralu. Morgenthau piše da je „činjenica da države prepoznaju moralnu obvezu suzdržavanja od nanošenja smrti i patnje pod određenim uvjetima unatoč mogućnosti opravdavanja takvog ponašanja u svijetlu *više svrhe*, kao što je nacionalni interes“ (Morgenthau, 2005: 244). Cristol pojašnjava da je u ovoj tvrdnji posebno bitno Morgenthauovo upozorenje kako postoje određeni potezi koje država neće poduzeti, čak i ako znače maksimiziranje moći, upravo zbog moralnih ograničenja. Naravno, u uvjetima opasnosti po opstanak države, briga o moralu postaje nebitna. Sve dok to nije slučaj, vodit će brigu o moralnim obvezama (Cristol, 2009: 240). Jasno je dakle, kako Morgenthauova namjera nikad nije bila zapostaviti moralni aspekt djelovanja i dovesti nekoga do zaključka kako su države i pojedinci opsjednuti isključivo željom za moći (Cristol, 2009: 240), zanemarujući pritom dužnosti i postulate morala.

Treće načelo

Nakon pojašnjavanja uloge moći i njezinih ograničenja, slijedi treće načelo političkog realizma. Treće načelo političkog realizma ide ovako – „Realizam pretpostavlja da je njegov ključni koncept interesa definiran kao moć objektivna kategorija koja je univerzalno važeća, ali tom konceptu ne

pridaje značenje koje je utvrđeno jednom i zauvijek“ (Morgenthau, 1985: 10). Hüseyin Işıksal ovo načelo pojašnjava kada kaže da se oblici moći mijenjaju sukladno vremenu i mjestu, ovisno o određenom kontekstu. Istovremeno, koncept interesa ostaje nepromijenjen (Işıksal, 2006: 5). To znači da će interes za moći ostati konstanta, neovisno o uvjetima mjesta i vremena, ali će se izraz i sredstvo moći mijenjati upravo u tim uvjetima. Işıksal dodaje da određeno „političko, kulturno i strateško okruženje“ (Işıksal, 2006: 5) znatno utječe na spomenuto određenje državne moći. Kako bi lakše shvatili kako političko okruženje utječe na izraz državne moći, dovoljno je zaviriti u udžbenik povijesti i poznavati povijesne, odnosno suvremene kontekste. Ključno je poznavanje međudržavnih odnosa i fluidnost, odnosno promjenjivost istih. Dobar primjer promjene shvaćanja i određenja moći vidljiv je u vremenu od Drugog svjetskog rata do danas. Moć se u Drugom svjetskom ratu mjerila vojnom moći. Državni interesi ostvarivali su se moćnom vojskom i konvencionalnim naoružanjem. Krajem Drugog svjetskog rata SAD moć konvencionalnog oružja nadmašile su uvođenjem nuklearnog oružja. Padom Trećeg Reicha i pojavom hladnog rata, to jest neprijateljstvom NATO-a i Varšavskog pakta, nuklearna moć postaje središnji alat ostvarivanja državnog interesa. Hladni rat obilježen je dakle utrkom u proliferaciji nuklearnog arsenala. Po padu Berlinskog zida, krahu Varšavskog pakta i krajem hladnog rata, iako ne postaje zanemarivo, nuklearno naoružanje gubi na značaju. Okretom stoljeća, brzim napretkom tehnologije i globalizirane trgovine u središte dolazi moć u vidu tehnološke i ekonomske moći. Tehnološka moć očituje se razvijanjem visoke tehnologije poput umjetne inteligencije čijem drastičnom razvijanju svjedočimo posljednjih godina te stvaranju naprednih *cyber-security* sustava. Ekonomska moć s druge strane podrazumijeva nakupljanje kapitala i posljedičnim osiguranjem utjecaja u drugim državama. Kineska *Belt and Road Initiative* (*One Belt One Road* inicijativa), jedan je od primjera korištenja ekonomske moći za ostvarivanje interesa što je u slučaju Kine prvotno razvijanje nejednako razvijenog unutarnjeg područja Kine u odnosu na razvijenije vanjsko područje te stjecanje političkog utjecaja u državama primateljicama kineskih ulaganja. Vidljivo je dakle, kako moć može poprimiti različite oblike u različitim kontekstima, ali uvijek služi ostvarivanju interesa države.

Četvrto načelo

Morgenthau ponavlja koliko je važno paziti na obaveze morala pri političkom djelovanju u formuliranju četvrtog načela političkog realizma kada kaže da je „politički realizam svjestan

značajnosti moralnog političkog djelovanja“ (Morgenthau, 1985: 12). Unatoč tome, ovdje napominje da „realizam uspostavlja da se univerzalno propisana moralna načela ne mogu primijeniti na postupke država u njihovoj apstraktnoj univerzalnoj formulaciji, već da se moraju filtrirati kroz konkretne okolnosti vremena i prostora“ (Morgenthau, 1985: 12). Ovo načelo objašnjava kako ponašanje država nije apsolutno uvjetovano univerzalnim moralnim zakonima, ali to ne znači da će države u potpunosti zanemariti moralni aspekt djelovanja (Işıksal, 2006: 6). Morgenthau istovremeno ističe koliko je bitno ne zanemariti ulogu morala u životu države, ali upozorava na potencijalnu ugrozu koje bezuvjetno moralno djelovanje predstavlja za preživljavanje države. Moguće je zamisliti scenarij u kojem bi država prestala postojati kada bi odbila prekršiti univerzalna moralna načela u okolnostima egzistencijalne prijetnje koja to zahtijevaju. Dakle, pojedinci imaju pravo žrtvovati svoje blagostanje kako bi obranili određeni moralni princip, ali država to pravo nema (Morgenthau, 1985: 12). Država ima obvezu osigurati preživljavanje države i onih koje je dužna zaštititi (njezinih državljana), što je samo po sebi svojevrsni moralni zakon. Moralno djelovanje i djelovanje u interesu države zahtijeva ogromnu posvećenost i razboritost u razlučivanju onoga što je poželjno od onoga što je moguće u tom trenutku u vremenu i prostoru.

Peto načelo

Morgenthau nastavlja klasifikaciju načela političkog realizma sa petim načelom – „Politički realizam odbija poistovjetiti moralne težnje određene nacije s moralnim zakonima koji vladaju univerzumom“ (Morgenthau, 1985: 13). Ovdje tvrdi kako gotovo niti jedna nacija ne odolijeva iskušenju poistovjećivanja svojih interesa i pobuda sa univerzalnim moralnim načelima (Morgenthau, 1985: 13). Niti jedna nacija nema pravo prema drugima tvrditi da su njihove vrijednosti univerzalne vrijednosti, te da je ona druga nacija zla ukoliko ne prihvaća identičan set vrijednosti. Slično tome bilo bi tvrditi da je Bog (općenito govoreći božanstvo bilo koje određene religiozne kulture) na strani određene nacije te da sve što ta nacija radi je u ime tog božanstva i sa blagoslovom istog, a oni drugi su prema tome inherentno zli. Nedopustivo je izjednačenje nacionalizma neke države sa božanskim upravljanjem svijeta, odnosno providnošću (Morgenthau, 1985: 13). Bude li nacija vođena uvjerenjem da djeluje u ime Božje, ona je sposobna počinuti nevjerovatna zlodjela i uništiti percipirane neprijatelje, sve u uvjerenju da djeluje prema univerzalnim moralnim načelima koja su opravdana od neke „više sile“. Da ne bi upali u zabludu

vjerovanja kako su naše vrijednosti ispravnije i plemenitije od svih onih koje nisu naše (ili su suprotstavljene dominantnoj ideji određene države), potrebno se još jednom okrenuti interesu definiranom u želji za moći. Prihvatimo li ovaj aspekt Morgenthauove teorije, možemo se udaljiti od naših vlastitih interesa i objektivno interpretirati ideje i djelovanja država. Tada smo u mogućnosti suditi djelovanja drugih, ali i naša, kroz prizmu ostvarivanja interesa u terminima moći. U ostalim akterima na međunarodnoj sceni sada ne vidimo utjelovljenja inherentno zla, demonizirana do same srži i nesposobna za ikakav koncept onoga što je dobro. Neće doći do nastupa poput onog bivšeg američkog predsjednika, na vrhuncu hladnog rata, Ronalda Reagana. Reagan se za vrijeme govora u Nacionalnoj Skupštini Evangelista referirao na Sovjetski Savez kao *carstvo zla* te uspostavio da je SSSR žarište zla u modernom svijetu (Clines, 1983). Reagan je sukob dvaju saveza u hladnom ratu tada opisao kao borbu između dobra i zla, gdje su Sjedinjene Američke Države naravno ono dobro. Upravo su ovakve tvrdnje u periodu hladnog rata svijet gotovo dovele do potpunog uništenja u vidu nuklearne apokalipse, jer su povećavale nepovjerenje i napetost između dvije sukobljene strane. Ekstremna napetost i nepovjerenje na vrhuncu hladnog rata umalo su kulminirale nuklearnim ratom za vrijeme provođenja vježbe *Able Archer 83* u studenom 1983. godine. Vraćajući se na koncept interesa definiranog u kategorijama moći, ne samo da takav koncept omogućuje objektivnu interpretaciju djelovanja drugog tako što sudimo tuđe djelovanje jednako kao i naše, omogućuje nam i korigiranje vlastitog ponašanja. Sukladno tome, shvaćanjem da ono što pokreće druge pokreće i nas, u stanju smo težiti ostvarenju naših interesa i vrijednosti na način kojim se neće zaprijetiti i nauditi interesima drugog (Morgenthau, 1985: 13). Takva je razboritost u politici, nažalost, vrlo rijetka. Nacije se najčešće nisu u stanju odvojiti od monističkog shvaćanja sustava vrijednosti konstruiranog pod njihovim uvjetima. Za to se ne može okriviti samo jedan *svijet* ili naciju, no svakako je jedan od primjera *Zapad* kao skupina nacija koje djeluju prema ujednačenom sustavu vrijednosti. Popović na tom tragu kaže da su „zapadna društva identificirala moralnost nacije s načelima nadnacionalne etike“ (Popović, 2017: 179). Dovoljno je sjetiti se Amerike u ulozi svjetskog policajca i „dužnosti“ širenja liberalne demokracije diljem svijeta. Takva praksa izjednačavanja naše vlastite moralnosti, to jest moralnosti neke nacije, sa univerzalnim moralom i setom vrijednosti sa sobom nosi i potraživanja naspram drugih nacija sa različitim setom vrijednosti. Posljedica takvog potraživanja očituje se u zahtijevanju od drugih nacija da odbace svoj set vrijednosti, a internaliziraju tuđi, u ovom slučaju od države za koju za potrebe interpretacije Morgenthauove teorije pretpostavljamo da sama sebe vidi kao subjekt

političkog djelovanja legitimiranog univerzalnim moralnim načelima. Druga posljedica djelovanja u ime univerzalnih moralnih načela (a koja su zapravo subjektivna moralna načela određene nacije) je intenziviranje borbe za prevlast na međunarodnom planu (Popović, 2017: 179). Dok bi zdrav razum zaključio da moralnost pojedine skupine ograničuje intenzitet borbe za moć među državama, ispada da je upravo ta pretpostavljena univerzalna moralnost katalizator još nemilosrdnije borbe. Neupitna moralnost jedne skupine zahtijeva potpuno uništenje jednako tako neupitne nemoralne druge, neprijateljske skupine, barem prema mišljenju one prve, u ovom slučaju moralne države. *Ergo*, vidljivo je zašto Morgenthau formiranjem svojeg petog načela političkog realizma stvara svojevrsno ograničenje moralnosti nacija. Protivi se poistovjećivanju moralnosti jedne nacije sa univerzalnim moralnim načelima. Svjestan je političkih katastrofa koje bi mogle nastati kao posljedica vjerovanja da su moralna uvjerenja neke države zapravo univerzalna. Razumije da takvo ponašanje znači neprijateljstvo dviju sukobljenih strana na dubljoj razini, umjesto da se dvije strane percipiraju kao politički suparnici. Dakle, peto načelo služi kao sigurnosno upozorenje za ono što bi se moglo desiti univerzalizacijom morala.

Šesto načelo

Konačno, Morgenthau piše o svojem šestom načelu političkog realizma. To posljednje načelo glasi – „Intelektualno, politički realist održava autonomiju političke znanosti, kao što ekonomist, pravnik i moralist održavaju svoju“ (Morgenthau, 1985: 13). Ovo izaziva brojne nejasnoće vezane uz njegova načela političkog realizma. Ovdje ističe kako je važno održati političku znanost autonomnom te slobodnom od miješanja sa ostalim poljima od interesa kao što su pravo, moral i ekonomija. Napominje kako politički realist razmišlja o interesu kao moći, isto kao što ekonomist razmišlja o interesu definiranom kao bogatstvu, odvjetnik u okvirima djelovanja unutar legalnosti zakona, a moralist u djelovanju prema moralnim načelima (Morgenthau, 1985: 13). Takav stav kontradiktoran je onom gdje Morgenthau upozorava na opasnosti zanemarivanja morala u političkom djelovanju. Naime, moguće je da je jednostavno želio naglasiti potrebu održavanja ravnoteže političkog i moralnog djelovanja. Uz to, daljnjim čitanjem jasno je kako tvrdi da je prije političkog odlučivanja važno postaviti sebi (uz pitanja ostalih intelektualnih sfera) političko pitanje. Tako se politički realist mora zapitati kako neki *policy* utječe na moć i blagostanje nacije (Morgenthau, 1985: 13-14). Kada bi pri formiranju *policyja* postavili sebi samo pitanje legalnosti i prava, tada bismo zanemarili političko pitanje, odnosno dopustili bi zamaglivanje granica

političkog i pravnog. Takvo političko djelovanje, temeljeno na odgovoru samo na pitanje prava, može imati kobne političke posljedice za državu kao takvu i njezine građane.

Morgenthau pruža primjer iz 1939., kada je Sovjetski Savez izvršio invaziju na Finsku. Tada su Francuska i Ujedinjeno Kraljevstvo imale pred sobom dvije dileme, legalnu i političku. Odgovor na legalno pitanje je jasan, Sovjetski Savez je prekršio odredbe Lige Naroda. Odgovor na političko pitanje daleko je kompliciraniji jer zahtijeva uzimanje u obzir: prvo načina na koji sovjetska invazija utječe na Francusku i Veliku Britaniju; zatim distribucije moći između Francuske i Velike Britanije s jedne strane, a Sovjetskog Saveza (potencijalno i ostalih neprijateljskih nacija) te Njemačke s druge strane; konačno, posljedica koje će poduzimanje protumjera Francuske i Velike Britanije imati na njihove interese i buduću redistribuciju moći (Morgenthau, 1985: 15). Odluka je pala na izbacivanje Sovjetskog Saveza iz Lige Naroda, a nakon toga i na pomoć Finskoj u ratovanju sa SSSR. Ulazak Francuske i Velike Britanije u rat nije se dogodio jedino zbog švedske zabrane korištenja njenog teritorija za prelazak na finski. Morgenthau smatra kako bi alternativno Francuska i Velika Britanija, da je Švedska dozvolila korištenje svojeg teritorija u prelasku na finski, intervenirale. Posljedično bi se vrlo uskoro našle u ratu sa Sovjetskim Savezom, a najvjerojatnije i Trećim Reichom (Morgenthau, 1985: 14). Takvo djelovanje imalo bi ogromne političke posljedice. Iako su ispoštovali legalni aspekt djelovanja, nisu se zapitali kakvim bi posljedicama u političkom smislu njihova odluka mogla rezultirati. Stoga, Morgenthau naglašava kako je bitno razdvojiti sfere političkoga razmišljanja od ekonomske, moralne ili pravne sfere (Morgenthau, 1985: 13-14).

Nadalje, daje primjer nužnosti odvajanja moralne i političke misli. Da je važno razlikovati političko razmišljanje od moralnoga, prikazano je na primjeru odnosa *Zapadnog svijeta* sa Komunističkom partijom Kine. Postojanje te vlade postavilo je *Zapadu* dvije dileme, moralnu i političku (Morgenthau, 1985: 14-15). Što se tiče moralne dileme, priroda i politika Komunističke partije zasigurno nije odgovarala *Zapadu*. Gledajući na problem djelovanja Komunističke partije iz moralne perspektive, jedino ispravno bilo bi djelovati. To ne znači da bi jednako nužno bilo reagirati kada bi se postojećem problemu pristupilo iz autonomnog političkog pristupa. Da bi se na temelju autonomnosti političke sfere odgovorilo na pitanje treba li reagirati, potrebno je prije svega podvrgnuti stanje stvari testu odmjeravanja uključenih interesa i odnosa moći između dvije strane. Rezultat testa mogao bi pokazati da je mudrije ne reagirati na djelovanje Komunističke partije

(Morgenthau, 1985: 15). Zanemarivanje „političkog testa“ i reagiranje bez prethodne procjene posljedica dobar je primjer davanja prioriteta moralističkom pristupu političkom djelovanju, odnosno nedostatak autonomnosti političke sfere u odlučivanju.

Naravno, moguće je da odgovor na političko, pravno-legalno i moralno pitanje bude isti. To se primjerice desilo kada je Velika Britanija intervenirala na njemačku povredu belgijske neutralnosti 1914. godine. Tada su sfere političkoga, prava i morala dale isti odgovor, odnosno da je potrebno reagirati (Morgenthau, 1985: 15). Konačno, dubljim čitanjem *Politics Among Nations*, postaje jasno da Morgenthau opet, oprezno kao i inače, postavlja granicu autonomije političke sfere i sukladnog postupanja. Napominje da je pravi državnik kompozicija kako političkog uma, tako i ekonomskog, moralnog, pravno-legalnog i religioznog uma. Zaključno, iako smatra nužnim odvajanje političke sfere od svih ostalih, istovremeno zahtijeva uzimanje u obzir svih ostalih sfera promišljanja. Naglašava to kada kaže da „čovjek koji ne bi bio ništa drugo osim „političkog čovjeka“, bi bio zvijer, jer bi mu u potpunosti nedostajala moralna ograničenja“ (Morgenthau, 1985: 16). Isto vrijedi i za ostale sfere razmišljanja. Još jednom je pokazano koliko je za Morgenthauovu teoriju političkog realizma bitan koncept razboritosti. Pravi politički realist i državnik mora biti sposoban balansirati između političkog, moralnog, religioznog i pravno-legalnog uma. Upravo zato ključan je koncept razboritosti.

MORGENTHAU I NJEGOV KONCEPT POLITIČKOGA

Prethodno u radu predstavljeno je svih šest Morgenthauovih načela političkoga realizma. Ona su ključ razumijevanja njegove teorije političkog realizma. Konstruirana su pomoću ključnih koncepata ljudske prirode, interesa definiranog u terminima moći, značaja moralnosti (često zaboravljenog) i autonomije političke sfere. Nadalje, da bi se u potpunosti razumjelo zašto je njegova teorija bitna i za suvremene međunarodne odnose, u ovom dijelu rada iznijet će se Morgenthauovo shvaćanje političkoga i njegove kritike promišljanja nekih njegovih suvremenika. Ovom zadatku predstavljanja Morgenthauove predstave političkoga doprinijet će i odlomak koji su napisali Behr Hartmut i Felix Rösch u engleskom izdanju (2012.) Morgenthauova rada *La notion du "politique" et la théorie des différends internationaux*, originalno napisanog 1933. godine. Spomenuti rad dodatno pobija tezu da je Morgenthau doktrinarni zagovornik hegemonije moći i jedan od tipičnih predstavnika *Realpolitik*. Istovremeno potvrđuje tezu svih učenjaka međunarodnih odnosa i Morgenthauova opusa. Svaki od njih ponavlja kako je za korektno

shvaćanje Morgenthauove teorije bitno poznavati njegov rad na daleko dubljoj razini od poznavanja samo *Politics Among Nations*. U tom slučaju ne dolazi do pogrešnog shvaćanja i primjene Morgenthauove teorije. Koristit će i ulomak Popovićeve rada iz 2017. gdje između ostalog govori o predratnoj fazi Morgenthauova pisanja, to jest spomenutom *La notion du "politique"*.

Morgenthau se prvotno dotaknuo pojma političkoga u svojem doktorskom radu, no tek u *La notion du „politique“* pruža svoje cjelovito shvaćanje pojma političkoga. Njegov koncept političkoga zapravo nastaje kao kritika tadašnje *Staatslehre*, dominantnoj političkoj teoriji u doba Weimarske Republike kada je svjedočio krizi demokracije i usponu totalitarističkog režima. U svojem se radu iz 1933. suprotstavlja tadašnjoj dominantnoj ideji koja tvrdi da se međudržavni odnosi mogu svesti na razlikovanje političke i pravne domene (gdje pravna domena uvijek predstavlja ono nepolitičko). Ističe da povijest ne potvrđuje ovakvo razmišljanje te da pravno i političko ne predstavljaju suprotan par. Suprotno od političkoga ne nalazi se u pravnoj sferi, već u nečemu što je samo po sebi nepolitičko, ali ne nužno pravne prirode. Sukladno tome, ono što je po prirodi pravno može jednako tako biti političke, ali i nepolitičke prirode (Morgenthau, 2012: 97). Nadalje, Morgenthau kritizira ideju da su neke stvari vječito političke ili nepolitičke, te da ne mogu u nekom trenutku u vremenu i prostoru postati ono drugo. Neke stvari mogu godinama biti nepolitičke prirode, a onda odjednom mogu postati prvoklasna politička dilema, i *vice versa* (Morgenthau, 2012: 101). Nadalje, po pitanju određivanja političkoga i nepolitičkoga, ključan je intenzitet djelovanja. Intenzitet djelovanja postaje kriterij definiranja nečeg kao političkog. Političko tako postaje kvaliteta koju može poprimiti bilo koji objekt u bilo kojem vremenu, ovisno o intenzitetu djelovanja (Morgenthau, 2012: 102). Taj intenzitet je doduše nemoguće objektivno izmjeriti, budući da je intenzitet sam po sebi osjećaj (Morgenthau, 2012: 102), *ergo*, svaka procjena intenziteta je subjektivna. Autor potom govori kako političko nije strogo rezervirano za odnose među državama, već se može pronaći u odnosima gradova i skupina pa sve do odnosa između pojedinih osoba. Ovdje Morgenthau uvodi koncept volje za moći (Morgenthau, 2012: 106). Ta volja za moć se u međunarodnim odnosima očituje u tri oblika. Prvi oblik podrazumijeva zadržavanje stečene moći, drugi povećavanje moći, a treći demonstraciju moći (Morgenthau, 2012: 106). Kao što je prikazano prethodno u ovom radu, Morgenthau predstavljanjem volje za moći kao kriterijem političkoga odvaja politiku kao autonomnu sferu od prava, religije, ekonomije ili morala. To ne znači da Morgenthau zagovara demonstriranje moći u obliku korištenja sile. Da bi se

politička sfera očuvala, rješenje se pronalazi u Weberovskom konceptu monopola na legitimno korištenje sile (Popović, 2020: 124). Michael C. Williams ističe kako je za Morgenthaua korištenje sile legitimno jedino kada se koristi za obranu političkog od moći proizašle iz fizičkog nasilja (Williams, 2004: 648). Tada država smije djelovati prema svojim kapacitetima za nasilje, ali samo ako je to u svrhu zaštite poretka i sfere političkoga.

Potom, Morgenthau kritizira pristup Carla Schmitta pri konceptualizaciji pojma političkog. Schmittova široko rasprostranjena teorija je da se političko svodi na odnos prijatelja i neprijatelja (Hartmut i Rösch, 2012: 19). Morgenthau njegov okvir „prijatelj vs neprijatelj“ odbacuje na temelju (ne)logičnosti. Schmitt u definiranju političkog traži ekvivalent razlici dobra i zla u sferi morala ili lijepog i ružnog u sferi estetike. Par dobro/zlo direktno je povezan sa moralnim, to jest nemoralnim i par lijepo/ružno sa nečim što posjeduje estetsku vrijednost, odnosno nečim što ne posjeduje takvu vrijednost. S druge strane, par prijatelj/neprijatelj, ne može se pomoću istih logičkih principa i operacija povezati sa političkim (što je od političke vrijednosti) i nepolitičkim (što nema nikakvu političku vrijednost). Takav koncept može uistinu biti od političke vrijednosti, ali i ne mora. Prijatelj nam može predstavljati pojam od političkog značaja, ali jednako to nije nužno tako. Isto vrijedi i za „neprijatelja“ (Morgenthau, 2012: 112). Nadalje, ono što nam je u trenutačnim uvjetima korisno (odnosno prijatelj jer nam pomaže pri ostvarenju naših interesa) može već sutra postati štetno (odnosno neprijatelj) promijeni li se cilj kojem težimo. Upravo to razlikuje koncept prijatelja i neprijatelja kao odrednicu političkoga od primjerice dihotomije dobro/zlo za moral ili lijepo/ružno za estetiku. Stoga Schmittov koncept naziva tautologijom (Hartmut i Rösch, 2012: 19). Behr Hartmut i Felix Rösch upozoravaju kako takvo dualno određenje političkoga u međunarodnim odnosima nosi sa sobom ograničenja alternativnom razmišljanju i djelovanju. Morgenthau, suprotno tome, traži „sfere elastičnosti“ kao temelj političkoga, odnosno mogućnost konstrukcije svijeta oko nas daleko šire od one kakvu zagovara Schmitt (Hartmut i Rösch, 2012: 22).

U potrazi za konceptom političkoga, određene kritike uputio je i Hansu Kelsenu i njegovom pravnom pozitivizmu. Iako su privatno bili dobri prijatelji, u akademskoj sferi nije se mogao složiti s Kelsenom. Za Kelsenov pravni pozitivizam smatrao je da nije u stanju pružiti odgovore na pitanja o postojanju i vrijednosti državnih institucija te pravnog poretka ili propasti istog u Weimarskoj Republici. Također, pravni pozitivizam nije pružao ni opravdanje suverenosti državnog autoriteta

(Hartmut i Rösch, 2012: 17). Morgenthau je smatrao kako pravni pozitivizam Kelsena nije sposoban prikazati pravu sliku međuljudskih odnosa (Hartmut i Rösch, 2012: 18).

Pri njegovoj konceptualizaciji političkoga, bitno je poznavati tadašnje Morgenthauovo okruženje. Godine kada je objavljen *La notion du politique*, propast Weimarske Republike postala je još očiglednija dolaskom Hitlera na vlast. Dio krivice za propast Weimarske Republike, Morgenthau je uvijek vidio u ograničenjima Kelsenove i Schmittove teorije (Hartmut i Rösch, 2012: 23). Kroz svoje kritike, on konstruira vlastiti koncept političkoga. Protivio se sve intenzivnijoj pozitivističkoj modernoj politici i onoga što je nosila sa sobom. A nosila je pojačani društveni inženjering, *scijentifizam* ljudskih odnosa te birokratizaciju moderne države (Hartmut i Rösch, 2012: 23). Suprotno tome, zagovarao je rehumanizaciju politike i repolitizaciju društva (Hartmut i Rösch, 2012: 24). Rezultat je to činjenice da je Morgenthau, kao i mnoštvo njegovih suvremenika koji su proživljavali slično iskustvo, problem vidio u modernoj političkoj znanosti. Ukratko, to je bila dominacija racionalizacije i spomenute *scijentifikacije* društva i politike. Upravo ta racionalizacija i *scijentifikacija* odnosa rezultat su rastuće uloge pozitivizma. Posljedično, došlo je do dehumanizacije politike i totalne vladavine birokratskog aparata (Hartmut i Rösch, 2012: 24). Stajalište Hannah Arendt slično je Morgenthauovom. Mišljenja je da je jačanje birokratizacije najplodnije tlo za intenzifikaciju nasilja. U apsolutno birokratskom sustavu svi su lišeni političke slobode i deliberacije. Nedostatak kanala za izražavanje političke slobode rezultira povećanjem nasilja kao alternative, svojevrsnog ispušnog ventila.

Morgenthau ne odustaje od humanizacije politike i društva. Čak i kada piše o ulozi interesa kao moći, naglasak je na mirnoj deliberaciji suprotstavljenih interesa. Zalaže se za uspostavljanje natjecateljske javne sfere i arene za miroljubivo suprotstavljanje interesa (Hartmut i Rösch, 2012: 23). To vrijedi i za unutardržavne i međudržavne sukobe, gdje se arena sukobljavanja interesa realizira u diplomaciji. Konačno, Morgenthau je kao jedan od podnaslova u zbirci njegovih najbitnijih članaka predložio – *Realizam kao pobuna protiv povijesnog optimizma* (Hartmut i Rösch, 2012: 23). Liberalizam ne vidi kao svojeg protivnika, već kritizira modernu politiku i liberalnu ideologiju u namjeri da ju spasi, a ne da joj se suprotstavi.

Da Morgenthau nije sam u kritiziranju moderne politike pokazuje i činjenica da se mnoge njegove kritike i viđenja problematike pronalaze i kod drugih autora (koji nominalno pripadaju drugim tradicijama misli). Neki od tih su Theodor W. Adorno, Max Horkheimer, Herbert Marcuse i

Morgenthauova dugogodišnja prijateljica i kolegica Hannah Arendt. Svi oni bojali su se utjecaja pozitivizma na apsolutnu premoć racionalizacije i *scijentifikacije* politike i društva (Hartmut i Rösch, 2012: 24). Znali su da će spomenuto rezultirati daljnjom dehumanizacijom i depolitizacijom, a to nije nimalo bezopasno za stabilna, dugoročno funkcionalna društva. Tako Arendt smatra da modernizam reducira čovjekovu prirodu na isključivo jednodimenzionalnu (Hartmut i Rösch, 2012: 27). Umjesto da se potiče aristotelijansku ljudsku potrebu za ostvarivanjem potencijala i traganja za vrlinom, čovjeka se zarobljava unutar okvira ograničenog postojanja, iskustva i razvitka. Arendt tako novonastalo ljudsko stanje naziva *animal laborans* – čovjek tada postoji samo da bi radio i bio potrošač. Čovjek gubi sposobnost, mogućnost i želju za djelovanjem te raspravljanjem u javno-političkoj sferi o blagostanju društva i potrebnog političkog poretka. Time čovjek (i društvo) gubi prirodnu ljudsku sposobnost javnog djelovanja. Oduzimanjem mogućnosti javnog djelovanja i istinske političke slobode, povećava se i potreba za nasiljem. Takvo propadanje društva može se preokrenuti samo repolitizacijom društva, baš kao što govori i Morgenthau.

Mouffe, iako nigdje ne citira Morgenthaua, pokazuje da njegove ideje i kritike nisu ostale u prošlim vremenima. Predstavljanjem svojeg razmišljanja u njezinoj knjizi *O političkom* iz 2005. godine. Mouffe propituje navodnu postpolitičku eru u kojoj se nalazimo. Dovodi pod upitnik trajni mir, prosperitet i osigurana ljudska prava u cijelom svijetu (Mouffe, 2005: 1). Ideja konsenzualne demokracije sa sobom nosi brojne opasnosti. Ta ideja sve one koji se ne slažu sa dominantnom vizijom društva smatra neprijateljima, a uopće pomisao na propitivanje uspostavljenog sustava i institucija je opasnost za ljudsku vrstu. Zapravo, čini se da je u potpunosti suprotno. Upravo je iskorjenjivanje te prakse konflikta unutar demokratskih okvira krvnik demokracije, a ne spas. Stoga Mouffe zagovara prakticiranje agonističke dimenzije odnosa. To bi bila javna sfera u kojoj se pozdravlja propitivanje različitih hegemonijskih projekata i doktrina (Mouffe, 2005: 9). Baš kao i Morgenthau, ona odbacuje stajalište Schmitta o antagonističkoj prirodi državnih i međudržavnih odnosa, ali prihvaća postojanje sukoba različitih političkih vrijednosti (Mouffe, 2005: 11). Dapače, da ne bi došlo do antagonizma prijatelj/neprijatelj u društvu, nužno je postojanje agonističkih kanala. Političkim sučeljavanjem u agonističkoj dimenziji dvije sukobljene strane postaju samo politički suparnici, umjesto neprijatelji. Neprijateljstvo po samoj etimologiji riječi predstavlja opasniju dimenziju međuljudskih odnosa. Mouffe zagovara istu onu repolitizaciju kakvu pronalazimo i kod Morgenthaua. Smatra da će ograničavanjem izražavanja mišljenja i političkog

djelovanja, opasnosti po liberalnu demokraciju rasti. Kada se oponentima dominantnog sustava oduzmu mogućnosti izražavanja vlastitog nezadovoljstva, te ih se pritom klasificira kao neprijatelje, nepoželjne ili jednostavno „druge“, neizbježno je izbijanje nasilja i ostvarenja Schmittova viđenja realnosti kroz ideju prijatelj/neprijatelj. Suvremena funkcionalna (agonistička) demokracija „poziva na okršaj legitimnih demokratsko-političkih pozicija“ (Mouffe, 2005: 37). U suprotnome antagonizmi mogu poprimiti identitete religijskih, etničkih ili nacionalističkih sukoba.

Mouffe se osvrće i na međudržavne odnose pri razvijanju svojeg viđenja agonističkog modela. Napominje kako je raspadom bipolarnog sistema smatrano kako će unipolarni poredak donijeti vječni mir i stabilnost. Pokazuje se da je spomenuta unipolarnost opasnost miru. U tom smjeru, Mouffe spas vidi u uspostavljanju multipolarnog poretka. Zagovara stvaranje regionalnih blokova koji bi funkcionirali prema agonističkome konceptu (Mouffe, 2005: 12). Nužnim smatra postojanje pluralnosti hegemonijske moći i sukobljavanja različitih vrijednosti i stavova unutar demokratskog sustava gdje se nikoga ne označuje inherentno štetnim, to jest neprijateljem. Konačno, slično kao i Morgenthau, Mouffe napominje da ne treba zaboraviti na opasnost prepuštanja upravljanja državom ili međunarodnim odnosima birokratskom aparatu, tehnokraciji i navodno neutralnog općeg znanja (Mouffe, 2005: 41).

PROPAST AUTONOMIJE POLITIČKOG

Nakon što je u prethodnim dijelovima rada elaborirano Morgenthauovo shvaćanje političkoga, sada će biti prikazano zašto istome mjesto nije u udžbenicima povijesti. Dapače, njegov nauk je koristan i u interpretaciji suvremenih međunarodnih odnosa. Prije dokazivanja da Morgenthauovo učenje i danas može biti važan interpretacijski alat, bit će ukratko ponovljeno njegovo shvaćanje političkoga. Prvo, u svojih šest načela, napominje kakvo bi političko ponašanje trebalo biti, te koje bi vrline državnici trebali posjedovati. Politički realizam vjeruje da politikom upravljaju objektivni zakoni ljudske prirode, odnosno borba za moć. Nadalje, politiku definira pomoću interesa izraženom u terminima moći. Tako je moguće interpretirati i predvidjeti poteze državnika. Prema trećem načelu političkog realizma interes kao moć je konstanta, ali izraz moći nije uvijek isti i mijenja se usporedno sa vremensko-prostornim kontekstom. Nadalje, podsjeća na važnost morala u političkom djelovanju, što mnogi zanemaruju pri interpretaciji Morgenthaua (s agendom ili bez nje). Doduše, univerzalna moralna načela ne mogu se primijeniti na djelovanje država. Moraju se prethodno filtrirati kroz vremensko-prostorne uvjete kako bi se vidjelo što je poželjno, a potom i

ostvarivo bez nanošenja štete državi. U tom smjeru, isto tako je nedopustivo da neka država izjednači svoje moralne odrednice sa univerzalnim moralnim načelima. Moral jedne države ne pretpostavlja prakticiranje istog od svih ostalih država, kao da je univerzalni moral. Takva praksa nerijetko rezultira intenzifikacijom sukoba. Posljednje načelo političkog realizma odvaja političko od ekonomskog, moralnog i pravnog, te od svih ostalih sfera promišljanja. Uspostavlja se autonomija političke sfere. Još jednom, to ne znači da je političko djelovanje oslobođeno moralnih ograničenja. Morgenthau ključnim i nezaobilaznim, smatra koncept razboritosti (Morgenthau, 1985). Razboritost omogućuje državniku balansiranje između potrebnog i mogućeg, racionalnog i poželjnog, moralnog i nemoralnog. Čini ga sposobnim državnikom koji prepoznaje prilike u kojima se treba zaustaviti, a u kojima je potrebno djelovati te kojim sredstvima.

Osim šest načela političkoga realizma, Morgenthau u svojem ostalom opusu radova proširuje svoje shvaćanje političkog, te usput pokazuje da nije teoretičar politika moći. U svojim predratnim spisima (*pre-WW2*) osuđuje strogu podjelu na pravno i političko. Pravno ne znači nepolitičko, a i ako je nepolitičko, u bilo kojem trenutku može postati političko. Pri kritici Schmitta, odbacuje njegov pristup na temelju nelogičnosti. Suprotno tvrdnjama nekih, moral je ključan dio Morgenthauove teorije, pa i njegova shvaćanja političkoga. On zagovara „sfere elastičnosti“ kao viđenje svijeta šireg od antagonističkog viđenja Schmitta, odnosno postojanje natjecateljske javne sfere za sukob antagonizama unutar za to dizajnirane demokratske arene. Suprotstavlja se društvenom inženjeringu, pozitivizmu, birokratizaciji i tehnokraciji moderne države. U svojem viđenju ispravnog političkog on vidi rehumanizaciju politike uz repolitizaciju društva. Suprotstavljene interese ne treba osuđivati i marginalizirati ih kao „druge“. Morgenthau zagovara mirno sukobljavanje i deliberaciju između suprotstavljenih interesa. Na međunarodnom planu, ovakvo se viđenje prenosi u rješavanje sukoba putem diplomacije, umjesto propisanih institucionalnih pravila koje imaju isti učinak na međunarodno kao birokracija na unutardržavno.

Propast političkog kako to razumije Morgenthau bit će prikazana na nekoliko primjera koji su obilježili dvadesete godine 21. stoljeća. Uvertira u novo desetljeće bila je COVID-19 kriza, popraćena masovnom panikom, ograničavanjem međudržavnog, ali i unutardržavnog kretanja te ogromnim brojem preminulih. Usljedila je ruska invazija na Ukrajinu 2022. godine označujući pritom početak rusko-ukrajinskog rata koji traje i danas. Spomenute krize pokazuju ne samo ekstremno dinamično stanje međunarodnih odnosa i međudržavne politike, već i uključivanje

nedržavnih aktera poput privatnih multinacionalnih farmaceutskih kompanija ili s druge strane privatnih vojnih kompanija (PMCs), a patologija društva postaje sve vidljivija. Budući da je Morgenthau akademski sazrijevaio upravo u doba raspada Weimarske Republike i praskozorja Drugog svjetskog rata, zasigurno bi i suvremeno okruženje djelovalo poticajno na njegov rad. Nažalost, moguće je samo primijeniti njegovu teoriju na suvremeno ozračje na međunarodnom planu. Prethodna analiza Morgenthauove teorije političkog realizma i shvaćanja političkog pokazuje kako se njegov rad ne treba zanemariti te itekako može biti od koristi i danas.

Rusko-ukrajinski rat

Svjedoci smo brojnim teorijama zašto je Rusija otpočela agresiju na Ukrajinu. Mnogobrojne teorije pojavljuju se redovno na gotovo svim društvenim mrežama, *news* portalima te u akademskim radovima i časopisima. Morgenthau bi rusku agresiju najvjerojatnije pripisao emotivizmu ruskih vladara i ruskom imperijalizmu, kakvom je i sam svjedočio. S druge strane, Mearsheimer krivnju za zbivanja u Ukrajini vidi u širenju Zapada prema Rusiji i njezinom području interesa. Prema tom viđenju, Mearsheimer Putinovu reakciju vidi kao defenzivne prirode, a ne ofenzivne (Rösch, 2022: 5). Doduše, upitno je kakvu su prijetnju NATO i Zapad uistinu predstavljali Rusiji jer niti jedna od novih NATO članica nije stacionirala vojne snage na svojem teritoriju. Nadalje, pod Mearsheimerovom pretpostavkom da je Putinova agresija na Ukrajinu uistinu defenzivne prirode, tada diplomatska solucija mora biti moguća. Pri zazivanju diplomatskog uspjeha, često se poziva na Morgenthaua. Nemali broj puta spomenuto je u ovom radu koliko Morgenthau zagovara diplomatsko, to jest deliberativno, rješenje sukoba. Štoviše, za vrijeme Vijetnamskog rata, bio je jedan od najistaknutijih kritičara američkog postupanja, što ga je na kraju i koštalo akademskog ugleda u Americi (Rösch, 2022: 10). Tvrdio je da američka administracija ne razumije problematiku u Vijetnamu. Prema njemu, Vijetnam nikada nije bio samo kotačić u dominu širenja komunističkog utjecaja, već pokret za oslobađanje od kolonijalnih sila. Greška Amerike bila je u tome što je na situaciju u Vijetnamu reagirala prema racionalnom modelu, a zanemareno je da njihov sustav vrijednosti ne predstavlja univerzalni. Amerika je, uz to, reagirala jer je smatrala neophodnim zaustaviti bilo kakvo širenje Sovjetskog Saveza. Slična je situacija i danas, Rusija (navodno) reagira na širenje NATO-a i brani područje od interesa (sjetiti se koncepta „bliskog inozemstva“). Naravno, ono što se izgledno zanemaruje, je uloga emocija pri djelovanju, što Morgenthau često napominje. Ne može se računati na apsolutno racionalno djelovanje. U ljudskoj

je prirodi nekad djelovati iracionalno i pod utjecajem emocija. To posebno dolazi do izražaja kada se ograničava javno-politička sfera djelovanja. Dolazi do akumulacije frustracije, *ergo*, doći će do eksplozije, takoreći. Primijeni li se isto na međunarodnu sferu, ograničavanje kanala za izražavanje nezadovoljstva i svojih stavova, sasvim izgledno rezultirat će sličnome ruskoj agresiji na Ukrajinu (Rösch, 2022: 12). Osim toga, Putinov pohod više je imperijalističke prirode, nego defenzivne (Rösch, 2022: 11). Morgenthau u međunarodnom djelovanju vidi samo tri opcije – diplomacija, rat i zanemarivanje. Većina nacija ne može si dopustiti zanemarivanje rata u Ukrajini. U današnjem dobu, gotovo niti jedna država nije samodostatna i ne može priuštiti sebi zatvaranje u vlastitu sferu, zanemarujući pritom probleme koji ju okružuju. Rat, za Morgenthaua, također više nije zamislivo rješenje. S proliferacijom nuklearnog oružja, pribjegavanje ratu kao soluciji potencijalno bi značilo obostrano uništenje, gotovo zasigurno suicidalno postupanje (Rösch, 2022: 13). Suzdržavanje od rata postaje nužno kako bi se zaštitila država i građani. Dakle, preostaje samo diplomacija. Postizanje interesa uvjetovano miroljubivim pristupom znači diplomatsko rješenje. Valja napomenuti da je za diplomatski proces dovoljno postojanje predstavničke demokracije, jer bi u protivnom glasni populist imali veću moć nad ljudima te otežali postizanje dogovora (Rösch, 2022: 21). Jasno je naravno, zašto se Morgenthau boji populizma. Spomenuto je da je proživio pad Weimarske Republike i uspon Hitlera na vlast, tako da zasigurno zna koliko je populizam u odgovarajućem okruženju i vremenu opasan. Konačno, on shvaća da političko djelovanje nije nužno racionalno i da može biti vođeno osobnim motivima i emocijama. Isto vrijedi i za rusku agresiju jer naravno da nije racionalno planirati poraziti Ukrajinu u vojnom sukobu bez ogromnih ljudskih, vojnih i gospodarskih gubitaka, a uz to i uništiti reputaciju nacije te priskrbiti sebi osuđivanje od većine međunarodne zajednice (Rösch, 2022: 14). Budući da je Rusija u ovom sukobu upravo takva, iracionalna više nego racionalna, postizanje diplomatskog rješenja malo je vjerojatno. Sam Morgenthau napominje da kada ne postoji mogućnost uspjeha diplomacije, kao jedina alternativa preostaje rat za očuvanje države. Iako je i prije upozoravao na opasnosti od ruskog imperijalističkog uma, koji ne posustaje ni danas, izgledno je da bi Morgenthau zahtijevao postojanje mogućnosti diplomatskog rješenja. U protivnom, bez izgleda za diplomatskim rješenjem, naglasio bi nužnost rata za očuvanjem države. Konkretno, to bi trenutno značilo kontinuirano pružanje pomoći Ukrajini (Rösch, 2022: 15-16).

COVID-19 kriza

Prije ukrajinske krize, od rane 2020. godine sva pažnja bila je usmjerena na COVID-19 krizu. Budući da je to općepoznato, nema smisla upuštati se ovdje u nastanak pandemije i štetu koju je prouzročila. Osim što je nedvojbeno najveći globalni izazov 21. stoljeća i pritom uzročnik neviđene štete u ljudskim, gospodarskim i političkim terminima, COVID-19 pandemija testirala je međunarodnu volju za suradnjom. Utjecaj COVID-19 pandemije u nekom drugom vremenu možda ne bi bio značajan kao što je to bio slučaj, no u globaliziranom svijetu u kojem glavnu ulogu ima prekogranično putovanje dobara, novca, usluga i ljudi, posljedice su nezapamćene. U tako kriznim vremenima, zdrav razum nalaže zajedničko djelovanje međunarodne zajednice s ciljem neutraliziranja krize. Realnost je bila drugačija. Države su djelovale odvojeno i samostalno što Morgenthau vjerojatno ne bi iznenadilo. Dapače, izgledno je da bi to i predvidio. Uz to, dvije vodeće gospodarske sile svijeta – SAD i Kina, nisu uspjele uspostaviti efikasno vodstvo po pitanju borbe protiv pandemije (Basrur i Kliem, 2020: 6-7). Isto tako, velike međunarodne organizacije poput WHO-a i UN-a pokazale su neučinkovitost u svojem djelovanju te ograničenost utjecajem država članica. Realizam kao škola misli međunarodnih odnosa predviđa ponašanje država kakvo je viđeno za vrijeme COVID-19 pandemije. Međunarodne organizacije (UN i WHO) te transnacionalne zajednice poput EU nisu bile u stanju promovirati koherentnu zajedničku politiku država članica. Nasuprot tome, svaka država štitila je svoje interese najbolje što je znala. Politički realizam to ne iznenađuje. Morgenthau u svojim radovima objašnjava dužnost država da prvo zaštite vlastito postojanje i građane. Zatvaranje granica i odbijanje zajedničkog djelovanja znači stavljanje interesa vlastite nacije na prvo mjesto. Upravo zato, Rajesh Basrur i Frederick Kliem podsjećaju da je realizam najbolji alat za interpretaciju međunarodnih odnosa tijekom *korona* krize (Basrur i Kliem, 2020: 7). Dodatno, Morgenthau bivajući poučen iskustvom Lige Naroda, iskazuje skeptičnost oko funkcioniranja i efikasnosti velikih međunarodnih organizacija. Upravo to desilo se za vrijeme pandemije - WHO, UN i EU nisu postizale značajne uspjehe u zajedničkoj borbi protiv COVID-19 virusa. Uz to, postoji bojazan da će te organizacije postati šahovska ploča za nadmetanje interesa velikih i moćnih država gdje će one slabije biti promatrači i morati će se prilagoditi jačem, makar i na svoju štetu (Fonseca Jr. i Uziel, 2022). Morgenthau bi kritizirao nedostatak kanala za deliberaciju i izražavanje mišljenja malih država, koje nemaju izbora nego prilagoditi se većim i moćnijim državama. To bi za posljedicu imalo porast nacionalističkih pokreta u manjim državama i povećane šanse za nasilne sukobe. Danas se pokazuje kako je do takvih

nacionalističkih pokreta uistinu i došlo, iako ne samo kao rezultat pandemije. Također, moguće je da bi Morgenthau kritizirao pristup cijepljenju i borbi protiv pandemije unutar država. Još jednom je demonstrirana prevlast tehnokracije i birokracije u ovladavanju krizom. Prostor za zdravu javnu raspravu i izražavanje vlastitog političkog mišljenja i prostora bio je, blago rečeno, restriktivan. Necijepljenima se zabranjivao ulaz u određena mjesta i institucije te prijelaz granica. Sukladno tome, označeni su kao *drugi* što je preduvjet za diskriminaciju i realizaciju Schmittova koncepta *prijatelj/neprijatelj*. Posljedično, raslo je nezadovoljstvo. Porastom nezadovoljstva, populizam pronalazi plodno tlo za rast. Za Morgenthaua je populizam uvertira u pad liberalne demokracije, što je posljedica njegova iskustva tridesetih godina prošloga stoljeća. Upravo zato je nužno osigurati mogućnost javno-političkog djelovanja, kako bi se spriječio pad demokracije u autoritarnu vladavinu. Konačno, kod pristupanja COVID-19 pandemiji, Morgenthau bi vjerojatno predložio uspostavljanje institucionalizirane demokratske arene gdje bi društvo moglo izraziti nezadovoljstvo, te se sukobiti oko suprotstavljenih ideja. Jedino tako ne bi se pojavio rizik propasti liberalnog poretka i demokracije.

ZAKLJUČAK

U ovom radu predstavljena su šest načela političkog realizma Hansa Morgenthaua. Kroz tih šest načela pokazuje kako bi državnik prema političkom realizmu trebao djelovati, koje vrijednosti cijeniti i koje vrline razvijati. Osim što daje jasnu definiciju političke sfere, pritom je odvajajući od ostalih sfera poput ekonomije, prava ili religije, Morgenthau daje okvir za interpretaciju i predviđanje djelovanja državnika u međunarodnim odnosima. Ključnim se pokazuje koncept interesa definiranog u terminima moći, koja ne mora uvijek biti u istom obliku. Osim toga, Morgenthau veliku važnost vidi u razboritosti. Razboritost je nužna vrлина kako bi državnik bio sposoban balansirati između interesa države i zahtjeva moralnih načela. Državnik je dužan težiti ostvarenju državnih interesa, ali istovremeno ne smije zanemariti moralnu dužnost u svojem djelovanju, ako opstanak nacije nije doveden u pitanje. Objašnjena je i uloga koju Morgenthauovo akademsko sazrijevanje u doba propadanja Weimarske Republike ima za njegovu teoriju i razvijanje pojma političkog. Političko shvaća u terminima interesa za moći, ali u suživotu sa moralnim postupanjem. Uz to, u svojem kritiziranju Schmitta i njegova viđenja sukoba u društvu kroz prizmu prijatelj/neprijatelj, dodatno je razvio svoje viđenje političkoga. Poziva na repolitizaciju društva i rehumanizaciju politike. Za funkcionalno društvo bitno je omogućiti kanale

za javno izražavanje nezadovoljstva i političko djelovanje kako ne bi došlo do intenzifikacije sukoba i antagonizama u društvu. Naposljetku, na primjerima rusko-ukrajinskog rata, COVID-19 pandemije i porasta populizma prikazano je zašto je Morgenthau bitan i danas. Njegov rad još uvijek pruža koristan okvir za interpretaciju suvremenih međunarodnih odnosa, ali i predviđanje budućih. Dodatno, daje i matricu za očuvanje i spas liberalno-demokratskog poretka.

U nešto osobnijem tonu, autor ovog rada smatra kako je za korektno razumijevanje Morgenthaua potrebno dubinsko i temeljito čitanje njegovog opusa. Tako se izbjegava kriva interpretacija njegove teorije. Smatram kako je Morgenthau od velike važnosti i danas te da ga se pri proučavanju međunarodnih odnosa i interpretaciji suvremenog okružja ne smije zaobići. Posebno je važno njegovo shvaćanje političkog u nadi očuvanja liberalne demokracije i napredovanja javno-političke sfere. Konačno, valja napomenuti da iako je najpoznatiji po svojem percipiranju moći u središtu međunarodnih odnosa, jednako tako bitni su i moralni propisi koje pravi državnik ne smije zanemariti. Riječima samog Hansa Morgenthaua, „*politika je umijeće, a ne znanost*“ (Morgenthau, 1947). Morgenthau jasno stoji nasuprot pozitivizma, slikovito još jednom opisujući koliko su važne vrline razboritosti i moralne snage.

David Koletić

Završni rad

Prijediplomski studij politologije

Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

LITERATURA:

1. Basrur, Rajesh i Kliem, Frederick (2021) Covid-19 and international cooperation: IR paradigms at odds. *SN Social Sciences*, 1, 1-10.
2. Behr, Hartmut i Rösch, Felix (2012) Introduction. U: Morgenthau, Hans J. *The Concept of the Political*. London: Palgrave Macmillan
3. Clines, Francis X. (1983) Reagan Denounces Ideology of Soviet as „Focus of Evil“. *The New York Times A* (1): 9. ožujka
4. Cristol, Jonathan (2009) Morgenthau vs. Morgenthau?“The Six Principles of Political Realism” in Context. *American Foreign Policy Interests*, 31(4), 238-244.
5. Fonseca Júnior, Gelson i Uziel, Eduardo (2022) Realist Dystopia - Hans Morgenthau and the Changing Role of the United Nations in World Politics. *Contexto Internacional*, 44
6. Frei, Christoph (2001) *Hans J. Morgenthau: An Intellectual Biography*. Baton Rouge: Louisiana State University Press
7. Hobbes, Thomas (2008) *Leviathan*. Oxford University Press
8. Hüseyin, İşıksal (2006) Comparing Hans Morgenthau and Edward Hallet Carr on Evaluation of Power in Realist International Theory. *Journal of International Studies* 5(1), 3-7
9. Morgenthau, Hans J. (1985) *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* Alfred A. Knopf: New York
10. Morgenthau, Hans J. (1947) *Scientific Man vs. Power Politics*. London: Latimer House Limited
11. Morgenthau, Hans J. (2012) *The Concept of the Political*. London: Palgrave Macmillan
12. Mouffe, Chantal (2005) *O Političkom*. London and New York: Routledge

13. Petersen, Ulrik E. (1999). Breathing Nietzsche's air: new reflections on Morgenthau's concepts of power and human nature. *Alternatives*, 24(1), 83-118.
14. Pichler, Hans-Karl (1998) The godfathers of 'truth': Max Weber and Carl Schmitt in Morgenthau's theory of power politics. *Review of International Studies*, 24(2), 185-200.
15. Popović, Petar (2020) Hans Morgenthau and the lasting implications of World War I. *Journal of military ethics*, 19(2), 121-134.
16. Popović, Petar (2017) K teoriji međunarodne politike Hansa J. Morgenthaua. *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 14 (1), 171-183
17. Rösch, Felix (2022) Realism, the War in the Ukraine, and the Limits of Diplomacy. *Analyse & Kritik*, 44(2), 201-218
18. Williams, Michael C. (2005) *The Realist Tradition and the Limits of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press
19. Williams, Michael C. (2004) Why Ideas Matter in International Relations: Hans Morgenthau, Classical Realism, and the Moral Construction of Power Politics. *International Organization* 58 (4): 633–665

INTERNETSKI IZVORI:

1. Commentary.org (2024) Love and Power <https://www.commentary.org/articles/hans-morgenthau/love-and-power/> Pristupljeno 20. lipnja 2024.